

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Пейк М.Й.

аспірант,

Ужгородський національний університет

ПОЯВА МІСТ НА ТЕРЕНАХ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ СЛОВАЧЧИНИ

Словаччина належить до тих країн, де в добу феодалізму міста відігравали вагому роль. На відміну від інших країн, тут не було великих міст, які б були відомі далеко за межами словацьких земель, але тут існувала значна кількість середніх та малих міст, які з часом виокремилися, як центри політичного, господарського та культурного життя в межах того чи іншого регіону, чи навіть всього Угорського королівства, до складу якого входили словацькі землі в досліджуваний період.

Як відомо, після розпаду Великоморавської держави словацькі землі опинилися у складній ситуації: самостійне політичне життя тут починає занепадати, що стало причиною того, що словацькі терени стали предметом суперечок між сусідніми країнами. Й лише після того, як словацькі землі були приєднані до Угорського королівства, почалося відновлення політичного та економічного життя.

Починаючи з другої половини XI ст. поступово зароджується торгівля Угорщини з сусідніми країнами. Св. Ласло видав постанову, відповідно до якої не можна було займатися торгівлею за межами торговища й це було поштовхом до появи перших прикордонних міст [7, с. 6].

До прикладу, на теренах південно-західної Словаччини виникає торгове містечко, у сучасному Плавцекому Штвиртку, на австрійському прикордонні, де уже у 1206 р. згадується ринок. У Трнаві, яка мала вигідне географічне розташування, також відувалися щотижневі торговища (субота). Св. Ласло також видав постанову, яка забороняла займатися торгівлею в неділю, й саме тому виникали різноманітні Стреди, Штвиртки та Сobotи.

Варто наголосити, що торгові міста виникали й поблизу важливих замків, зокрема тих, що виконували роль адміністративного центру або

резиденції єпископа (Нітра, Братислава, Теков). Поступовий розвиток міст сприяв тому, що наприкінці XII – початку XIII ст. на теренах Словаччини з'являються й перші колоністи (голландці, німці тощо). Це стало ще одним поштовхом до появи та зростання середньовічних міст на словацьких землях. Колоністи сприяли активізації шахтарського, ремісничого та господарського життя й зрозуміло, що розвитку торгівлі.

Саме колоністи, першими почали рух за отримання привілеїв від короля. Одним з перших словацьких міст, що отримало привілеїв від короля була Трнава – у 1238 р. Бела IV видав привілеїв, за яким трнавчани отримали широкі привілеї (самоуправління, суд, вибори священника, сплата мита, право вільного переселення тощо). Це було поштовхом до того, що з часом Трнава стало справжнім середньовічним містом [6].

Таким чином, на початок XIII ст. Центрально-Східна Європа ще не мала привілейованих міст. Але, починаючи від IX ст. у передзамковій території вже існували спеціальні місця, де в основному збиралися ремісники та торговці. Саме з цієї категорії місць й почали виокремлюватися міста старого типу. На території Словаччини до цього типу міст відносилися лише ті, що розташовані на території південно-західної Словаччини (Нітра, Братислава та Острігом).

Варто зазначити, що це був один з найбільш розвинених районів Угорського королівства. Саме тут проходили щотижневі базари, на які сходилися не лише місцеві але й мандруючі торговці. Ремісники та торговці, які проживали у містах старого типу за своїм соціальним статусом ніяк не відрізнялися від інших жителів країни й так само підлягали юрисдикції королівських жупанів. Такий порядок був характерний для Угорського королівства аж до першої третини XIII ст. [1, s. 209].

В той же час, за правління Бели IV була реалізована міська реформа, яка зачепила й усі навколишні країни. Цими законами король хотів не лише збільшити надходження до державної скарбниці, але й шукав у городянах підтримки проти зростаючої могутності шляхти.

Починаючи з 1238 р. поступово видавалися перші міські привілеї, хоча цей процес певним чином був загальмований появою монголів на теренах Угорського королівства. Саме щоб подолати занепад після монгольської навали, король певним чином був зацікавлений у іноземних колоністах, які в основному були німецького походження. Німецькі колоністи приносили до Угорського королівства не лише свої ремісничі зв'язки та технології, але й право яким керувалися. Саме так

почало поширюватися на території Угорського королівства міське право, яке досягло на теренах німецьких земель значного розмаху. Тому як вважають сучасні словацькі дослідники, зокрема і М. Штефанік та Я. Лукачка, саме німецькі колоністи стали каталізатором урбанізму на теренах Угорського королівства, і саме завдяки їх жіяльності у другій половині XIII – протягом XIV ст. з'явилися кілька десятків привілейованих середньовічних міст [7, s. 8].

Завдяки отриманому привілею багато торгових міст старого типу та новостворені поселення швидко трансформувалися у міста нового типу, жителі яких становили єдине ціле – комуну, яка не підпорядковувалася юрисдикції королівських жупанів, а навпаки функціонували, як самостійні одиниці на чолі з власним суддею (*richter*) та міською радою. Члени міської ради – присяжні, здійснювали суд для всіх жителів міста.

Варто наголосити й на тому, що городяни отримали право самостійно розпоряджатися своїм майном й так само мали право вільно пересуватися по всій країні. Зазвичай, вони мали й право самостійно обрати собі священника (*farara*), хоча після цього його мав затвердити дієцезний єпископ. В цьому проявлялася й самостійність у церковних справах: міські священники підпорядковувалися напряму єпископу, й на їх діяльність ніяк не впливав архиєпископ [8, s. 319-320].

Городяни після отримання привілею місту отримали більше самостійності й у господарській діяльності. В першу чергу мова йшла про право на вільний тижневий базар. Податки з якого надходили до міської скарбниці. Також жителі міста отримали право рубати ліс та «бити» камінь у околицях міста, щоб вони мали змогу побудувати собі будинок та обгородити свою територію. Окрім того, вони мали право полювати і рибалити в околицях міста (а до прикладу жителі шахтарських міст мали право на пошук та видобуток дорогоцінного каменю та інших металів) [3, s. 26].

Розвитку торгівлі сприяло й звільнення від сплати митних та прикордонних податків у околицях міста, а подекуди й комітатів або навіть у всій країні. Навіть щорічна заміна грошей (до грошової реформи) відбувалася у місті й за участі очільника міста. Для міст, які розташовувалися поблизу кордонів країни важливе значення мало право складу, яке давало можливість місцевим торговцям збагачуватися на доходах від далеких продаж. Досить рідко зустрічається «*mil'ove*» право, яке забороняло чужим ремісникам поселятися й займатися своїм ремеслом у околиці однієї милі від міста (1 миля – 1,609344 км) [2, s. 84].

Окрім зазначених привілеїв, жителі міст отримали й нові обов'язки. В першу чергу це була повинність щорічно сплачувати данину до королівської скарбниці, яку збирала міська рада й платила за все місто. Повинність сплачувати данину поширюватися лише на городян, які мали у місті будинок з прилеглими територіями. А доприкладу повинністю жителів шахтарських міст була сплата шахтарського мита тощо.

Також до повинностей міст належала й повинність приймати короля або феодала та його супровід під час відвідин міста. Інші шляхтичі не мали права самостійно вступати до міста без погодження з представниками міста (*ius descensus*). До важливих обов'язків міста відносилося й спорядження воїнів до королівського війська. Зазвичай місто мало повинність від кожної четвірки поселень надати одного добре озброєного воїна. Міста намагалися позбутися цієї повинності й були більш схильні сплачувати більшу королівську данину [4, s. 64; 9, s. 56].

Власне, найвідоміші та найвпливовіші міста в Угорському королівстві виникли у XIII-XIV ст. на королівському підґрунті, й саме тому вони відомі як королівські міста. Так як право надавати міські пільги мали й світські та церковні землевласники, то на основі їх маєтків виникли феодальні міста, але які аж ніяк не були рівними з королівськими містами (про що свідчать їх права та обов'язки) [7, s. 9].

Таким чином, торгово-ремісничі поселення міського характеру почали виникати на теренах сучасної Словаччини вже від часу утворення Угорського королівства, але міста у повному сенсі, тобто такі, жителі яких на основі особливих королівських або феодальних привілеїв відрізнялися від інших жителів з'являються на словацьких землях лише у другій третині XIII ст.

Список використаних джерел:

1. Holák J. Vznik mestského práva na Slovensku a jeho pramene // Sborník Matice Slovenskej. Historia, 1938-1939. – Roč. XVI-XVII. – Č. 3-4. – S. 203-226.
2. Juck L. Výsady miest a mestečiek na Slovensku I. (1238–1350) // Bratislava: Veda, 1984. – 196 s.
3. Marsina, R a kol. Vývoj správy miest na Slovensku: Zborník príspevkov z konferencie o vývoji správy miest, ktorú usporiadala Slovenská historická spoločnosť a Gemerská vlastivedná // Martin: Osveta, 1984. – 308 s.
4. Marsina R. a kol. Slovenské dejiny. 1 // Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1993. – 334 s.
5. Rábik V., Labanc P., Tibenský M. Vývoj stredovekých miest na Slovensku I. // Trnava, 2013. – 100 s.

6. Segeš V. Stredoveké mestá na Slovensku // www.historiarevue.sk/historia-2001-03/mesta.htm

7. Štefánik M., Lukačka J et al. Lexikon stredovekých miest na Slovensku // Bratislava : Historický ústav SAV, 2010. – 629 s.

8. Uličný F. Pôvod a vývoj miest na Slovensku od 9. do 14. storočí // Historické štúdie. – 2010. – S. 315-335.

9. Uličný F. Trhy a mestá na Slovensku v 9–12 storočí // SEDLÁK, Vincent (Ed.). Zborník príspevkov k slovenským dejinám. K životnému jubileu univerzitného profesora PhDr. Richarda Marsinu, DrSc. // Bratislava : Slovenský historický ústav Matice slovenskej, 1998. – S. 53-61.